

ASPECTE ALE VARIAȚIEI FLEXIONARE ÎN CLASA SUBSTANTIVELOR MASCULINE ȘI NEUTRE DIN ROMÂNA ACTUALĂ

ISABELA NEDELCU

Universitatea din București /
Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti” al Academiei Române
isabela.nedelcu@unibuc.ro

Cuvinte-cheie: substantive masculine, substantive neutre, nominativ-acuzativ singular, variație, româna actuală.

Keywords: masculine nouns, neuter nouns, nominative-accusative singular, variation, present-day Romanian.

1. INTRODUCERE

În acest studiu va fi prezentată variația formelor de singular ale substantivelor masculine și neutre – care au o flexiune similară – la nominativ-acuzativ în româna actuală, pornind de la recomandările din a treia ediție a *Dicționarului ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române* (DOOM³), coordonat de Ioana Vintilă-Rădulescu. Nu vom discuta și variația substantivelor feminine la nominativ-acuzativ singular, întrucât aceasta a constituit subiectul unui alt studiu (Nedelcu 2021). Pe lângă variantele înregistrate în DOOM³, care vor fi în centrul atenției, ne vom referi și la alte variante, cuprinse în DOOM² și/sau în DOOM¹, dar la care DOOM³ a renunțat, precum și la variante întâlnite în uz, neacceptate de limba literară și deci neincluse în niciuna dintre edițiile DOOM-ului. Pentru descrierea variației morfologice a masculinelor și a neutrelor la singular, articolul are în vedere afirmația Ioanei Vintilă-Rădulescu (2021: 520): „deși reducerea majorității variantelor se numără printre cele mai numeroase intervenții normative din DOOM³, propunerea unor forme noi, frecvente în uz, s-a făcut, în general, nu prin înlocuirea completă a formelor existente, ci prin alăturarea lor tot ca variante”. La fel ca pentru descrierea variației substantivelor feminine la nominativ-acuzativ singular, și în cazul substantivelor masculine și neutre se va urmări dacă recomandările din DOOM³ sunt susținute de datele cantitative oferite de corpul electronic

roTenTen16¹. Pentru ambele genuri, vor fi discutate atât variația formelor nearticulate, marcate prin desinențe, cât și variația formelor articulate, așa cum se reflectă în DOOM³.

2. VARIANTE DE MASCULIN ȘI NEUTRU MARCATE PRIN DESINENȚE

Variația la singular a masculinelor și a neutrelor implică forme cu desinențele *-e/-Ø*. În plus, în clasa substantivelor neutre se înregistrează o variație specifică a formelor cu desinențele *-u/-Ø* (e vorba de neutrele cu finalele de singular *-[o]u/-o* de tipul *embargou/embargo*).

2.1. VARIANTE CU DESINENȚELE *-E/-Ø* LA NOMINATIV-ACUZATIV SINGULAR

Comună masculinelor și neutrelor este variația de la nominativ-acuzativ singular între formele marcate prin desinența *-e* sau *-Ø*.

2.1.1. Variante de masculin cu desinențele *-e/-Ø* la singular

În DOOM³, sunt incluse două substantive masculine care prezintă variante marcate prin desinența *-e* sau *-Ø*: *germene/germen*, *greier/greiere*. În cazul primului substantiv, DOOM³ păstrează variantele din edițiile anterioare, schimbând doar ordinea de preferință a acestora, iar pentru celălalt substantiv, DOOM³ adaugă, pe lângă varianta în *-Ø*, varianta în *-e* ((1)–(2)). De menționat că forma *greiere*, deși ilustrativă ca tendință de trecere de la o subclasă de declinare (în *-Ø*) la altă subclasă (în *-e*) încă din perioada 1640–1780 (Frâncu 2009: 244) și înregistrată și în secolul al XIX-lea (vezi exemplul *Greerele în vremea agoniselii cântă* – Pann, în DA, s. v. *greier*²), nu este consemnată nici în DOOM¹, nici în DOOM², fiind introdusă abia în DOOM³.

- (1) a. !*germene/germen* s. m., art. *germenele/germenul*; pl. *germeni* [DOOM³]
 b. *germen/germene* s. m., pl. *germeni* [DOOM²]
 c. *germen/germene* s. m. (În loc. numai *germene: în ~*), pl. *germeni* [DOOM¹]
- (2) a. !*greier/greiere* s. m., art. *greierul/greierele*; pl. *greieri* [DOOM³]
 b. *greier* s. m., pl. *greieri* [DOOM²]
 c. *greier* s. m., pl. *greieri* [DOOM¹]

Rezultatele obținute din consultarea corpusului electronic roTenTen16 confirmă concurența puternică dintre variante, decizia normativă fiind în concordanță cu uzul (Tabelul 1).

¹ În acest scop, se va apela la opțiunile „Wordlist” și „Concordance” ale corpusului electronic.

² În DA, se indică și varianta *greiere*.

Tabelul 1

Număr de atestări în roTenTen16		
Variante acceptate în DOOM ³	<i>germene</i> – 745	<i>germen</i> – 650
	<i>greier</i> – 544	<i>greiere</i> – 505

Raportul în ceea ce privește frecvența variantelor se poate schimba însă când acestea sunt articulate cu articolul hotărât, care are formă diferită, *-le* sau *-(u)l*, în funcție de desinența variantei, *-e* sau *-Ø*. Astfel, în cazul formei articulate *greierele*, roTenTen16 înregistrează 753 de atestări, în timp ce pentru forma *greierul* înregistrează 217 atestări. Pentru celălalt substantiv, forma articulată cu articolul hotărât evidențiază preferința tot pentru varianta cu desinența *-e*: *germenele* are 643 de atestări, față de *germenul* cu 550 de atestări.

În schimb, în cazul substantivelor *bulgăre*, *carcalete* și *pieptăn*, acceptate cu două forme în DOOM² (ambele sau numai una fiind preluată din DOOM¹), noua ediție reține o singură variantă:

- (3) a. *!bulgăre* s. m., art. *bulgărele*; pl. *bulgări* [DOOM³]
b. *!bulgăr/bulgăre* s. m., pl. *bulgări* [DOOM²]
c. *bulgăre/bulgăr* s. m., pl. *bulgări* [DOOM¹]
- (4) a. *!carcalete* (lăcustă; (arg.) persoană) s. m., pl. *carcaleți* [DOOM³]
b. *carcalete/carcaleț* (persoană, insectă) s. m., pl. *carcaleți* [DOOM²]
c. *!carcalete/carcaleț* (persoană, insectă) s. m., pl. *carcaleți* [DOOM¹]
- (5) a. *!pieptăn* s. m., pl. *piepteni* [DOOM³]
b. *!pieptăn/pieptene* s. m., pl. *piepteni* [DOOM²]
c. *pieptene* s. m., pl. *piepteni* [DOOM¹]

Rezultatele înregistrate de corpusul roTenTen16 întăresc poziția normativă a DOOM³ pentru variantele *bulgăre* și *carcalete*, însă, pentru varianta *pieptăn*, singura pe care o păstrează DOOM³ din ediția anterioară, roTenTen16 indică mult mai puține atestări decât pentru varianta abandonată *pieptene*.

Tabelul 2

Număr de atestări în roTenTen16	
Varianta acceptată de DOOM ³	Varianta neacceptată de DOOM ³
<i>bulgăre</i> – 1058 ³	<i>bulgăr</i> – 101
<i>carcalete</i> – 144 ⁴	<i>carcaleț</i> – 0
<i>pieptăn</i> (în contextul <i>un ~</i> ⁵) – 83	<i>pieptene</i> (în contextul <i>un ~</i>) – 1328

³ Au fost eliminate din rezultatele afișate de roTenTen16 numele proprii de persoană *Bulgăr* sau *Bulgăre*.

⁴ Rezultatele includ și sensul „băutură”. În schimb, nu includ numele propriu de persoană *Carcalete*.

⁵ Pentru delimitarea substantivului *pieptăn* de forma verbală *pieptăn*, a fost selectat în corpusul roTenTen16 contextul *un pieptăn*.

În ceea ce privește variantele *molete* și *molet*, DOOM³ le separă în intrări diferite, atribuindu-le sensuri și genuri diferite; spre deosebire de DOOM² și DOOM¹, pentru sensul „tumoare la cai”, DOOM³ selectează numai varianta de genul neutru *molet*, iar pentru toate celelalte sensuri, varianta de masculin *molete*.

- (6) a¹. !*molete* (larvă, boală de copii; pește; arbore) (pop.) s. m., pl. *moleți* [DOOM³]
 a². !*molet* (tumoare la cai) s. n., pl. *molete* [DOOM³]
 b¹. *molete*¹ (pește; arbore) (reg.) s. m., pl. *moleți* [DOOM²]
 b². *molete*²/*molet* (larvă, boală de copii) (pop.) s. m., (larve) pl. *moleți* [DOOM²]
 b³. !*molete*³ (tumoră la cai) (pop.) s. n., pl. *molete* [DOOM²]
 c¹. *molete* (pește; arbore) s. m., pl. *moleți* [DOOM¹]
 c². *molete*/*molet* (larvă; insectă; boală de copii) s. m., pl. *moleți* [DOOM¹]
 c³. *molet*/*molet* (tumoare la cai) s. n., pl. *molete* [DOOM¹]

Pentru toate sensurile, roTenTen16 înregistrează 10 rezultate cu varianta *molete* (exceptând numele proprii de persoană) și 18 rezultate cu *molet* (inclusiv pentru sensul „denumire a mușchilor posteriori ai gambei”).

Și în privința formelor *tutor* și *tutore* DOOM³ a inovat. Astfel, DOOM³ introduce forma *tutor* pentru sensul „îndrumător, profesor” și recomandă forma *tutore* pentru sensul „persoană cu drept de tutelă; proptea”:

- (7) a¹. +*tutor* (îndrumător, profesor) s. m., pl. *tutori* [DOOM³]
 a². !*tutore* (persoană cu drept de tutelă; proptea) s. m., pl. *tutori* [DOOM³]
 b. !*tutore* s. m., pl. *tutori* [DOOM²]
 c. *tutore*/*tutor* s. m., pl. *tutori* [DOOM¹]

În roTenTen16, forma *tutor* are 264 de atestări, iar *tutore*, 2531 de atestări. Se poate observa în corpusul electronic faptul că este preferată forma *tutor* pentru sensul „îndrumător, profesor”, iar *tutore*, pentru „persoană cu drept de tutelă; proptea”.

Nu este de mirare că variația dintre formele masculine în *-e* și *-Ø* este slab reprezentată în DOOM³. Tiparul de masculine *-e* (sg.) – *-i* (pl.) (căruia îi aparțin variante ca *germene* – *germen*, *greiere* – *greieri*) nu este productiv în româna actuală, așa cum arată Gabriela Pană Dindelegan (2009: 7), deci nu are forța de a concura tiparul de masculine, puternic în limbă, *-Ø* (sg.) – *-i* (pl.).

Acest tip de variație nu este nou în limbă. Tendința de trecere de la un tipar de flexiune la altul în cazul unor astfel de masculine se înregistrează în ambele sensuri încă din limba veche. În perioada 1521–1640 sunt consemnate puține situații de migrare a unor substantive: *strugure* este concurat de *strugur*, formă mai frecventă, iar *prier*, de *priere*, variantele *strugur* și *priere* nefiind păstrate de limba actuală standard (Frâncu 2009: 20). Ulterior, se înregistrează de asemenea tendința de trecere de la un tipar la altul: pe de o parte, în unele graiuri populare, *berbec* >

berbec, *iepure* > *iepur*, *șoarece* > *șoarec*, *viezure* > *viezur*, *strugure* > *strugur* (tendință semnalată în jurul anului 1780), pe de altă parte, *ciucur* > *ciucure*, *brustur* > *brusture*, *mugur* > *mugure*, *ghimp* > *ghimpe*, *greier* > *greiere*, *glonț* > *glonte*, *grăuț* > *grăunte*, *vultur* > *vulture* (formele în *-e* înregistrându-se rar la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea; pentru exemple și atestări, vezi Frâncu 2009: 244–245). În textele din secolul al XIX-lea se regăsesc unele variante în *-e* precum *iepure*, *pântece*, *viezure* (Nedelcu 2012: 38).

Pe lângă variantele prezentate mai sus, incluse în DOOM³ și/sau în celelalte două ediții anterioare, în uz se întâlnesc și variante ale altor substantive masculine precum: *biscuit/biscuite*, *brusture/brustur*, *ciucure/ciucur*, *fagure/fagur*, *fluture/flutur*, *gărgăun/gărgăune*, *mugur/mugure*, *strugure/strugur*, *șoarece/șoarec*, *trafalet/trafalete*, *tăun/tăune*, *trântor/trântore*, numai prima dintre variantele enumerate fiind acceptată de ediția a treia a DOOM-ului⁶. În corpusul roTenTen16 sunt atestate ambele variante ale acestor substantive, varianta acceptată de DOOM³ având cele mai multe rezultate, cu excepția substantivului *mugur* (Tabelul 3)⁷. Alteori, forma neacceptată de DOOM³ concurează puternic varianta recomandată (vezi în Tabelul 3 rezultatele indicate de roTenTen16 pentru variantele *biscuit/biscuite*).

Tabelul 3

Număr de atestări în roTenTen16	
Varianta acceptată de DOOM ³	Varianta neacceptată de DOOM ³
<i>biscuit</i> – 1663	<i>biscuite</i> – 1656
<i>brusture</i> – 2648	<i>brustur</i> – 135
<i>ciucure</i> (în contextul <i>un ~</i> ⁸) – 209	<i>ciucur</i> (în contextul <i>un ~</i>) – 32
<i>fagure</i> (în contextul <i>un ~</i>) – 636	<i>fagur</i> (în contextul <i>un ~</i>) – 58
<i>fluture</i> (în contextul <i>un ~</i>) – 3067	<i>flutur</i> (în contextul <i>un ~</i>) – 123
<i>gărgăun</i> – 7	<i>gărgăune</i> – 2
<i>mugur</i> (în contextul <i>un ~</i>) – 201	<i>mugure</i> (în contextul <i>un ~</i>) – 253
<i>strugure</i> – 3308	<i>strugur</i> – 60
<i>șoarece</i> – 1614	<i>șoarec</i> – 86
+ <i>trafalet</i> – 651	<i>trafalete</i> ⁹ – 76
<i>tăun</i> – 50	<i>tăune</i> – 12
<i>trântor</i> – 228	<i>trântore</i> – 1 ¹⁰

⁶ În DEX 2009, sunt menționate și variantele *brustur*, *ciucur*, *fagur*, *flutur*, *gărgăune*, *mugure*, *strugur*, *șoarec*, *tăune*.

⁷ Motorul de căutare Google indică totuși preferința pentru varianta acceptată de DOOM³: *mugure* (în contextul *un mugure*) are 12700 de rezultate față de *mugur* (în contextul *un mugur*) cu 50600 de rezultate (data afișării rezultatelor: 1.05.2022).

⁸ Pentru variantele *ciucure/ciucur*, ca și pentru altele din acest articol, a fost selectat contextul reprezentat de articolul nehotărât *un* pentru a separa substantivul comun de numele de persoană.

⁹ roTenTen16 înregistrează și contexte cu pluralul *trafalete*, care încadrează substantivul în clasa neutrelor: „Se găsesc trafalet mai mici”, „stăteau la loc de cinste două trafalet”.

¹⁰ Nu a fost luată în considerare forma de vocativ *trântore*.

2.1.2. Variante de neutru cu desinențele *-e/-Ø* la singular

În cazul neutrelor, variația formelor cu finalele *-e/-Ø* este și mai rară decât în cazul masculinelor (vezi *supra*, 2.1.1.). De pildă, DOOM³, spre deosebire de DOOM², renunță la varianta în *-e*, singura care era menționată în DOOM¹, pentru substantivul *pântec*:

- (8) a. !*pântec* (pop.) s. n., pl. *pântece* [DOOM³]
 b. !*pântec/pântece* (pop.) s. n., pl. *pântece* [DOOM²]
 c. *pântece* s. n., pl. *pântece* [DOOM¹]

Pentru substantivul *cocleț*, renunțarea în DOOM³ la o variantă a determinat și fixarea acestuia la genul neutru (a se compara cu recomandările din edițiile anterioare):

- (9) a. !*cocleț* s. n. (pop.), pl. *coclețe* [DOOM³]
 b. !*cocleț/coclete* (pop.) s. n./s. m., pl. *coclețe/cocleți* [DOOM²]
 c. *cocleț* s. n./s. m., pl. n. *coclețe/m. cocleți* [DOOM¹]

Rezultatele din roTenTen16 evidențiază preferința pentru varianta recomandată de DOOM³: 82 de atestări pentru *pântec* (în contextul *un pântec*) față de 56 de atestări pentru *pântece* (în contextul *un pântece*). În schimb, roTenTen16 înregistrează numai 1 atestare pentru *cocleț* și 8 atestări pentru *coclete* (respectiv 0 atestări pentru pluralul *coclețe* și 19 atestări pentru *cocleți*).

În cazul câtorva substantive neutre, desinența *-e*, care marchează pluralul conform normei literare, poate apărea, greșit, la singular. Sunt în această situație substantivele *boschet*, *parapet* și *schelet* (cu pluralele *boschete*, *parapete*, *schelete*), care se întâlnesc în uz, uneori, cu variantele de singular *boschete*, *parapete* și *schelete*, cărora le corespund variantele de plural predictibile, de asemenea greșite, *boscheți*, *parapeți*, *scheleți*. Variantele de singular și de plural neadmise de norma literară (*boschete* – *boscheți*, *parapete* – *parapeți*, *schelete* – *scheleți*) încadrează aceste substantive în altă clasă flexionară, aparținând masculinului, caracterizată prin desinențele *-e* – *-i* (ca *frate* – *frați*, *perete* – *pereți* etc.).

Rezultatele afișate de roTenTen16 evidențiază preferința pentru variantele recomandate de DOOM³, numărul atestărilor variantelor greșite de singular fiind mult mai mic (Tabelul 4).

Tabelul 4

Număr de atestări în roTenTen16	
Varianta acceptată de DOOM ³	Varianta neacceptată de DOOM ³
<i>boschet</i> (în contextul <i>un ~</i>) – 188	<i>boschete</i> (în contextul <i>un ~</i> ¹¹) – 19
<i>parapet</i> (în contextul <i>un ~</i>) – 1027	<i>parapete</i> (în contextul <i>un ~</i>) – 27
<i>schelet</i> (în contextul <i>un ~</i>) – 2737	<i>schelete</i> (în contextul <i>un ~</i>) – 53

¹¹ Pentru substantivele *boschet*, *parapet*, *schelet* a fost selectat contextul cu articolul nehotărât pentru a distinge singularul de plural.

2.2. VARIANTE CU DESINENȚELE *-u/-ø* (CU FINALELE *-[o]u/-o*) LA NEUTRU SINGULAR

DOOM³ recomandă varianta adaptată în *-[o]u* a substantivelor neutre neologice indicate în (10)–(15), care în DOOM² și, cu excepția substantivului *bolero*, în DOOM¹ erau admise cu varianta în vocala accentuată *-o*. În legătură cu astfel de neutre, Pană Dindelegan (2019: 544) precizează că „DOOM³ indică o modificare generală de normă, extinzând forma cu finală diftongată”.

- (10) a. !*bolero* (vestă) s. n., art. *bolero*ul; pl. *bolero*uri [DOOM³]¹²
 b. !*bolero*/*bolero*² (vestă) s. n., art. *bolero*ul; pl. *bolero*uri [DOOM²]
 c. *bolero* (ilic) s. n., art. *bolero*ul; pl. *bolero*uri [DOOM¹]
- (11) a. !*chimonou* s. n., art. *chimonou*l; pl. *chimonou*uri [DOOM³]
 b. !*chimonou*/*chimonou* s. n., art. *chimonou*l; pl. *chimonou*uri [DOOM²]
 c. *chimonou* s. n., art. *chimonou*l; pl. *chimonou*uri [DOOM¹]
- (12) a. !*delcou* s. n., art. *delcou*l; pl. *delcou*uri [DOOM³]
 b. !*delco*/*delcou* s. n., art. *delcou*l/*delcou*l; pl. *delcou*uri/*delcou*uri [DOOM²]¹³
 c. *delco* s. n. [DOOM¹]
- (13) a. !*embargou* s. n., art. *embargou*l; pl. *embargou*uri [DOOM³]
 b. *embargo* s. n., art. *embargou*l; pl. *embargou*uri [DOOM²]
 c. *embargo* s. n., art. *embargou*l; pl. *embargou*uri [DOOM¹]
- (14) a. !*gabrou* s. n., art. *gabrou*l; pl. *gabrou*uri [DOOM³]
 b. *gabro*/*gabrou* s. n., art. *gabrou*l; pl. *gabrou*uri [DOOM²]
 c. *gabro*/*gabrou* s. n., art. *gabrou*l; pl. *gabrou*uri [DOOM¹]
- (15) a. !*halou* s. n., art. *halou*l; pl. *halou*uri [DOOM³]
 b. !*halo*/*halou* s. n., art. *halou*l; pl. *halou*uri [DOOM²]
 c. *halo* s. n., art. *halou*l; pl. *halou*uri [DOOM¹]

Rezultatele obținute din cercetarea corpusului roTenTen16 pentru câteva dintre neutrele care prezintă această variație arată că uneori vorbitorii preferă forma în *-[o]u* (*delcou*), alteleori pe cea în *-o* (*chimonou*, *embargo*, *gabro*), în acord sau nu cu norma prevăzută în DOOM³ (Tabelul 5).

Tabelul 5

Număr de atestări în roTenTen16	
Varianta acceptată de DOOM ³	Varianta neacceptată de DOOM ³
<i>chimonou</i> – 31	<i>chimonou</i> – 159
<i>delcou</i> – 1300	<i>delco</i> – 849
<i>embargou</i> – 840	<i>embargo</i> – 1733
<i>gabrou</i> – 0	<i>gabro</i> – 6

¹² Pentru *bolero* (dans), DOOM³ menține forma recomandată de edițiile anterioare în *-o*.

¹³ Spre deosebire de celelalte substantive, *delco* are accentul pe vocala *e*, nu pe *o*.

Alte substantive, ca *studio* și *tangou*, sunt incluse în DOOM³ cu o singură variantă, ca și în edițiile anterioare, chiar dacă în uz circulă și cu variantele *studiou*, respectiv *tango*. Rezultatele prezentate de roTenTen16 întăresc poziția normativă în cazul substantivului *studio*, nu și în cazul substantivului *tangou* (Tabelul 6).

Tabelul 6

Număr de atestări în roTenTen16	
Varianta acceptată de DOOM ³	Varianta neacceptată de DOOM ³
<i>studio</i> (în contextul <i>un ~</i>) – 6830	<i>studiou</i> (în contextul <i>un ~</i>) – 301
<i>tangou</i> (în contextul <i>un ~</i>) – 86	<i>tango</i> (în contextul <i>un ~</i>) – 706

3. VARIAȚIA FORMELOR ARTICULATE DE MASCULIN ȘI NEUTRU LA NOMINATIV-ACUZATIV SINGULAR

Se constată de asemenea o variație în flexiunea articulată a substantivelor masculine și neutre, atât simple, cât și compuse. Uneori variația este recunoscută de DOOM³, alteori se manifestă doar în uz.

3.1. VARIANTE DE ARTICULARE A SUBSTANTIVELOR MASCULINE

Variația în ceea ce privește articularea substantivelor nu este semnificativă în DOOM³. Se înregistrează variantele articulate, corelate cu variantele accentuale, *bebele* și *bebeul*:

- (16) a¹. !*bēbe*¹ (fam.) s. m., art. *bēbele*, pl. *bēbe* [DOOM³]
 a². !*bebe*² (fam.) s. m., art. *bebeul*; pl. *bebei*, art. *bebei* [DOOM³]
 b. !*bēbe/bebe* s. m. [DOOM²]
 c. *bebe/bebi* s. m., art. *bebeul* [DOOM¹]

În roTenTen16, varianta *bebele* predomină: 4766 de atestări față de 306 atestări pentru varianta *bebeul*.

O altă variație de articulare, care aparține registrului popular, este înregistrată în DOOM³ pentru substantivul *gâde*, variația fiind păstrată din edițiile anterioare:

- (17) a. *gâde* (pop.) s. m., art. *gâdea* (înv.)/*gâdele*, g.-d. art. *gâdei* (înv.)/*gâdelui*; pl. *gâzi* [DOOM³]
 b. *gâde* (pop.) s. m., art. *gâdea/gâdele*, g.-d. art. *gâdei/gâdelui*; pl. *gâzi* [DOOM²]
 c. *gâde* s. m., art. *gâdea/gâdele*, g.-d. art. *gâdei/gâdelui*; pl. *gâzi* [DOOM¹]

Spre deosebire de DOOM² și la fel ca DOOM¹, noua ediție permite articularea primului element sau a celui de-al doilea element în cazul substantivului

compus *prim-ministru* (18), față de alte compuse cu *prim-*, care se articulează, conform DOOM³, numai la al doilea component (*prim-amorezul*, *prim-balerinul*, *prim-pretorul*, *prim-procurorul*, *prim-secretarul*, *prim-solistul*).

- (18) a. !*prim-ministru* s. m., art. *prim-ministrul/primul-ministru* [DOOM³]
 b. !*prim-ministru* s. m., art. *prim-ministrul* [DOOM²]
 c. *prim-ministru* s. m., art. *prim-ministrul/primul-ministru* [DOOM¹]

Corpusul roTenTen16 evidențiază preferința pentru varianta *primul-ministru*, care înregistrează 23538 de atestări, în raport cu varianta *prim-ministrul* cu 13882 de atestări¹⁴.

3.2. VARIANTE DE ARTICULARE A SUBSTANTIVELOR NEUTRE

Ca și în cazul substantivului masculin *prim-ministru* (vezi *supra*, 3.1.), *mic-dejun*, intrare nou introdusă în DOOM³ și considerată substantiv compus, cunoaște două variante de articulare, la primul component sau la al doilea (19). Dintre cele două variante, varianta cu articularea componentului din stânga este mai frecventă în roTenTen16: *micul-dejun* – 47334 de atestări, *mic-dejunul* – 481 de atestări¹⁵.

- (19) +*mic-dejun* s. n., art. *micul-dejun/mic-dejunul*; pl. *mic-dejunuri*, art. *mic-dejunurile* (*Beau cafea la micul-dejun. Asta e mic-dejunul meu preferat.*) [DOOM³]

Pentru substantivul *liber-schimb* – care în DOOM¹ și în DOOM² nu apare și cu forma articulată –, DOOM³ recomandă articularea componentului din dreapta, însă rezultatele din roTenTen16 ilustrează preferința pentru articularea componentului din stânga (vezi Tabelul 7). În schimb, forma articulată a compusului *liber-arbitru* – *liberul-arbitru* –, singura recomandată în DOOM³, este mai frecventă și în roTenTen16 (Tabelul 7).

Tabelul 7

Număr de atestări în roTenTen16	
Varianta acceptată de DOOM ³	Varianta neacceptată de DOOM ³
<i>liber-schimb</i> – 1	<i>liberul-schimb</i> – 159 ¹⁶
<i>liberul-arbitru</i> – 3408 ¹⁷	<i>liber-arbitrul</i> – 12 ¹⁸

¹⁴ Numărul de atestări din corpus include atât variantele scrise cu cratimă (*primul-ministru*, *prim-ministrul*), cât și pe cele fără cratimă (*primul ministru*, *prim ministrul*).

¹⁵ Au fost luate în calcul inclusiv structurile scrise fără cratimă *micul dejun* și *mic dejunul*.

¹⁶ A fost luată în calcul și grafia fără cratimă *liberul schimb*.

¹⁷ A fost luată în calcul și grafia fără cratimă *liberul arbitru*, cu mult mai multe atestări (3281).

¹⁸ A fost luată în calcul și grafia fără cratimă *liber arbitrul*.

Atât pentru compusele de gen neutru, cât și pentru cele de gen masculin, articularea constituentului aflat la dreapta este un argument că structura lor este sudată, articolul atașându-se de fapt întregii structuri, nu primului component, cum s-ar întâmpla într-o îmbinare liberă cu adjectiv antepus (ca în *micul tren*). Totuși, preferința vorbitorilor se îndreaptă adesea spre articularea primului component, ceea ce ar demonstra că s-a produs lexicalizarea ca atare a structurii având un component adjectival pe prima poziție, care în mod obișnuit preia articolul de la substantiv. Articularea primului component poate indica, desigur, și faptul că vorbitorii nu percep astfel de structuri ca fiind complet sudate. Dacă articolul se atașează componentului din stânga al substantivului, obligatoriu sau nu (vezi *prim-ministrul/primul-ministru*, *mic-dejunul/micul-dejun*, *liberul-arbitru*), în schimb, mărcile de plural apar la componentul din dreapta, nominalul care reprezintă centrul sintactic al structurii (*prim-miniștri* și *mic-dejunuri*¹⁹); despre structura compuselor nominale și manifestarea mărcilor gramaticale, inclusiv a articolului, la componentul din stânga sau/și din dreapta, vezi Dinică (2013: 613–617), Grossmann (2016: 2733–2735), Maiden *et al.* (2021: 450–464).

4. CONCLUZII

Pe de o parte, între edițiile DOOM¹, DOOM² și DOOM³, se constată adesea diferențe în raport cu acceptarea sau neacceptarea variației flexionare a substantivelor masculine și neutre; mai rar, toate cele trei ediții acceptă, în cazul substantivelor analizate, aceleași două variante, cum sunt *gâdea* (inv.)/*gâdele*.

Pe de altă parte, opțiunile din DOOM³ sunt de cele mai multe ori în concordanță cu rezultatele cantitative înregistrate în corpusul roTenTen16 (vezi, de pildă, *biscuit*, *gărgăun*, *trafalet*, *tăun*, *trântor*; *brusture*, *ciucure*, *fagure*, *fluture*, *strugure*, *șoarece*; *studio*; *liberul-arbitru*), însă există și cazuri când corpusul electronic ilustrează preferința pentru o variantă neacceptată de DOOM³ (*mugure*, *pieptene*; *chimono*, *embargo*, *gabro*; *liberul-schimb*).

CORPUS

roTenTen16 (<https://app.sketchengine.eu>, corpus electronic consultat în perioada 1 februarie – 1 mai 2022).

SIGLE

DA – Academia Română, *Dicționarul limbii române*, tomul II, partea I, F–I, București, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, 1934.

DEX 2009 – Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, *Dicționarul explicativ al limbii române*, ediție revăzută și adăugită, București, Univers Enciclopedic Gold.

¹⁹ În roTenTen16 sunt înregistrate 6 contexte cu marcarea pluralului la ambele componente – *mici dejunuri* –, ceea ce sugerează că structura se poate comporta și ca o îmbinare liberă.

- DOOM¹ – Academia Română, Institutul de Lingvistică al Universității din București, *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române* (redactor responsabil Mioara Avram), București, Editura Academiei, 1982.
- DOOM² – Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”, *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române* (coord. Ioana Vintilă-Rădulescu), ediția a II-a revăzută și adăugită, București, Univers Enciclopedic, 2005.
- DOOM³ – Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”, *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române* (coord. Ioana Vintilă-Rădulescu), ediția a III-a revăzută și adăugită, București, Univers Enciclopedic Gold, 2021.

BIBLIOGRAFIE

- Dinică, A., 2013, „Compounding”, în G. Pană Dindelegan (ed.), *The Grammar of Romanian*. Oxford: Oxford University Press, 612–620.
- Frâncu, C., 2009, *Gramatica limbii române vechi*. Iași: Casa Editorială Demiurg.
- Grossmann, M., 2016, „Romanian”, în P. O. Müller, I. Ohnheiser, S. Olsen și F. Rainer (ed.), *Word-Formation. An International Handbook of the Languages of Europe*, vol. 4 (Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft/Handbooks of Linguistics and Communication Science, HSK.40.4). Berlin/Boston: Mouton de Gruyter, 2731–2751.
- Maiden, M., A. Dragomirescu, G. Pană Dindelegan, O. Uță Bărbulescu, R. Zafiu, 2021, *The Oxford History of Romanian Morphology*. Oxford: Oxford University Press.
- Nedelcu, I., 2012, „Substantivul” [secolul al XIX-lea], în Gh. Chivu, G. Pană Dindelegan, A. Dragomirescu, I. Nedelcu, I. Nicula (ed.), *Studii de istorie a limbii române. Morfosintaxa limbii literare în secolele al XIX-lea și al XX-lea*. București: Editura Academiei Române, 37–62.
- Nedelcu, I., 2021, „Variație în marcarea formei de singular a substantivelor feminine în DOOM³”, *Limba română*, sub tipar.
- Pană Dindelegan, G., 2009, „Trăsături flexionare ale substantivului în româna actuală”, în G. Pană Dindelegan (coord.), *Dinamica limbii române actuale – aspecte gramaticale și discursive*. București: Editura Academiei Române, 3–32.
- Pană Dindelegan, G., 2019, „Note pe marginea flexiunii unor împrumuturi substantivale recente”, *Limba română*, 4 (LXVIII), 541–549.
- Vintilă-Rădulescu, I., 2021, „Ediția a treia a DOOM-ului (DOOM³)”, în O. Chelaru-Murăruș, M.-V. Constantinescu, C. Ene, G. Stoica, A. Vasilescu (ed.), *Limba, societate, cultură*. În onoare Liliana Ionescu-Ruxăndoiu și Mihaela Mancaș. București: Editura Universității din București, volumul al II-lea, 519–525.

ASPECTS OF INFLECTIONAL VARIATION IN THE CLASS OF MASCULINE AND NEUTER NOUNS IN PRESENT-DAY ROMANIAN

Abstract

The author describes and analyzes the variation shown by masculine and neuter nouns in the singular, nominative-accusative in present-day Romanian, comparing the information given in DOOM³, on the one hand, with the two previous editions of DOOM (*Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române* ‘The Orthographic, Orthoepic and Morphological Dictionary’), and with the data provided by the roTenTen16 electronic corpus, on the other hand. For the aforementioned classes of nouns, which show inflectional similarities, two types of variation are investigated: desinence marking and definite article declension. The data returned by the electronic corpus mostly confirm the forms prescribed in DOOM³, although a few usage differences were noticed.

